

job satisfaction: A comparative study of Kenyan and U. S. financial firms. *Human Resource Development Quarterly*. 2005. Vol. 16(2). P. 235–256.

9. Wood A., Maltby J., Caliousis M., Linley P., Joseph S. The authentic personality: A theoretical and empirical conceptualization and the development of the authenticity

scale. *Journal of Counseling Psychology*. 2008. Vol. 55. P. 385–399.

10. Zapf D., Holz M. On the positive and negative effects of emotion work in organizations. *European Journal of Work and Organizational Psychology*. 2006. Vol. 15(1). P. 1–28.

УДК 159.922

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ ПРАЦІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПЕРЕДУМОВА ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ОСІБ, ЩО ПЕРЕНАВЧАЮТЬСЯ В ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ ЗАЙНЯТОСТІ

Калениченко К.М., аспірант кафедри психології розвитку
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

За результатами пілотажного дослідження (26 осіб) виявлені передумови формування потреби особистісного розвитку осіб, що перенавчаються. Дослідження проведено в Державній службі зайнятості України. Це такі феномени, як: інтелектуалізація праці, інтелектуалізація освіти й інтелектуалізація інформаційної діяльності.

Ключові слова: інтелектуалізація, особистісний розвиток, перенавчання, інноваційна діяльність, саморозвиток, інформація, мотивація.

По результатам пілотажного исследования (26 человек), были обнаружены предпосылки формирования потребности личностного развития у лиц, которые переучиваются. Исследование было проведено в Государственной службе занятости Украины. Это такие феномены, как: интеллектуализация труда, интеллектуализация образования и интеллектуализация информационной деятельности.

Ключевые слова: интеллектуализация, личностное развитие, переобучение, инновационная деятельность, саморазвитие, информация, мотивация.

Kalenychenko K.M. LABOUR INTELLECTUALIZATION AS A PSYCHOLOGICAL PRECONDITION OF PERSONS' DEVELOPMENT REEDECATED AT THE STATE EMPLOYMENT SERVICE

As a result of the pilot study (26 retrainers), the pre-conditions for the formation of the needs of personal development were identified. The study was conducted at the State Employment Service of Ukraine. The following phenomena are preconditions: intellectualization of labor, intellectualization of education and intellectualization of information activities.

Key words: intellectualization, personal development, retraining, innovative activity, self-development, information, motivation.

Постановка проблеми. За даними Державної служби статистики та Пенсійного фонду України, рівень безробіття в першій половині 2017 р. становив 10,1% економічно активного населення [2, с. 1]. Ще більший відсоток осіб звертається до Державної служби зайнятості із проблемою перенавчання і зміни своєї кваліфікації. Такі дані спонукають замислитися над питаннями: що саме робить осіб неконкурентноспроможними на ринку праці? Які психологічні передумови повинні спонукати людей до саморозвитку в сучасному світі? На ці й інші запитання ми спробуємо відповісти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з переміщенням акценту від «інформації» до «знання», від «інформаційної економіки» до «економіки знань» останніми роками все частіше йдеться вже не стільки про «інформаційне суспільство», скільки

про «інтелектуальне суспільство». На цій стадії інформація – це ресурс (потік), головним діючим чинником (потенціалом) стає інтелект. Результатом такої інформаційної революції є збільшення кількості людей, що обирають інтелектуальну працю. Цього висновку дійшла І. Копенкіна у своїй роботі «Необхідність відтворення вихокваліфікованих працівників в умовах сучасного суспільства» [5, с. 232].

Інтелектуальна праця є постійною діяльністю, що характеризується методологічними і методичними розробленнями, новими ідеями, дослідями, комбінуванням, удосконаленням, винахідливістю, цим самим стимулюючи прогрес та інтенсифікацію виробництва й гальмуючи об'єктивну дію закону спадної віддачі ресурсів [6, с. 37].

Інтелект є необхідною передумовою успіху в будь-якому виді діяльності. Су-

часні передові роботодавці здійснюють прийом на роботу з використанням тестів (до 50–60 запитань), що визначають IQ. Кількість запитань перебуває в прямій залежності від складності праці. З'ясувалося, що незалежно від характеру тестів і кількості запитань результати тестування осіб, які зайняті в несхожих виробничих сферах, демонструють тотожні показники IQ [1, с. 8]. Наприклад, сучасні дослідження виявили такі залежності [8, с. 40]:

- найбільш високий рівень інтелекту зазначається в адміністраторів і фахівців вищої кваліфікації;
- дещо нижчий рівень демонструє т. з. група «професіоналів середнього рівня»;
- на останньому місці за рівнем IQ перебувають некваліфіковані і тимчасові працівники.

За допомогою тестів інтелекту можна відокремлено визначити мовний чи числовий інтелект, які необхідні для окремих видів зайнятості. Аналогічні відмінності наявні і щодо функцій інтелекту. Це дозволяє досліджувати структуру зайнятості і відповідність працівників робочим місцям залежно від їхнього інтелекту.

Крім інтелектуального потенціалу, у змісті інтелектуальної праці П. Сем'янчук виділяє такі компоненти: науковий, творчий та інноваційний [6, с. 41]. Науковий компонент охоплює не лише процес теоретичних розроблень і діагностики, а ще й дослідів і апробації щодо системи знань про закономірності й умови існування й розвитку космосу, природи, суспільства і виробничих процесів. Творчий компонент запроваджується для зацікавлення робочого персоналу і приваблення споживачів, впливаючи на їхній менталітет, внутрішні почуття. Це стає можливим завдяки зародженню нових ідей, їх реалізації під час створення, удосконаленню, пройнятому елементами чогось нового. В основу творчості закладено природні здібності людини, її талановитість, натхнення, бажання до самореалізації, самоствердження, що в подальшому приводить до поліпшених результатів, в основному шляхом індивідуального підходу.

Фундаментом інноваційної діяльності є інтуїція, інстинкт, досвід, уміння ризикувати, ентузіазм. Тобто інновації – це особливий інструмент підприємців, за допомогою якого вони використовують зміни як шанс створити новий вид бізнесу чи послуг.

Отже, помітно, що за останні десятиліття роль інтелектуальної діяльності набагато збільшилася. Саме тому надалі ми будемо говорити про процес інтелектуалізації, проникання інтелектуалізму в життя людей,

насичення його розумовою діяльністю [9, с. 36].

Ми бачимо, що проблема інтелектуалізації суспільної діяльності не є новою. Серед вітчизняних дослідників нею цікавилися: С. Біляцький, П. Сем'янчук, В. Поперечнюк, І. Копенкіна й інші. У своїх працях вони звернули увагу на: покращення умов робочого пропроцесу для компаній України, використовуючи умови інтелектуалізації (С. Біляцький); проблеми та перспективи інтелектуалізації (В. Поперечнюк); потребу у кваліфікованих кадрах у сучасних умовах (І. Копенкіна) тощо. Серед закордонних досліджень варто зазначити Р. Уотермена, який у своїй праці «Фактор оновлення: як залишають конкурентноспроможність кращі компанії» зосереджує увагу на важливості розвитку індивідуальності в працівників. [11, с. 18]. Зазначимо, що зараз не приділено достатньої уваги питанню психологічних передумов, що повинні спонукати людей до саморозвитку в епоху масової інтелектуалізації суспільної діяльності. Це свідчить про актуальність наукового дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – зосередити увагу на феноменах інтелектуалізації праці, інтелектуалізації освіти й інтелектуалізації інформаційної діяльності як передумовах формування потреби в перенавчанні осіб, що звернулися до Державної служби зайнятості. Передбачається, що саме ці процеси найбільше впливають на потребу особистості перенавчатися чи підвищувати свою кваліфікацію. Ознайомити з результатами пілотажного дослідження, проведеного в Державній службі зайнятості України, а саме, з результатами дослідження готовності до саморозвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чинником, який на даний час впливає на всі галузі суспільного життя, є масова інтелектуалізація багатьох сфер діяльності людини. Ми зупинимось на таких феноменах, як:

- інтелектуалізація праці (зростання ролі й ваги розумової праці в суспільному продукті, насичення всіх видів праці функціями творчого характеру – (управління, контроль, налагодження));
- інтелектуалізація освіти (фундаменталізація, інформатизація);
- інтелектуалізація інформаційної діяльності (автоматизовані системи оброблення й аналізу даних, експертні системи тощо);

На практиці процес інтелектуалізації суспільної праці відбувається так: ринок праці поступово звільняється від некваліфікованої робочої сили з низьким рівнем доходів, соціально інертної та нездатної піднятися

з низького професійного рівня. І, як наслідок, збільшується кількість людей, що потребують перенавчання.

Розвиток інтелектуальної сфери як однієї з основних базисних цінностей особистості, яка формує нинішній і майбутній соціум, неминує стикнуться із проблемою подолання т. з. «індивідуального егоїзму», який спонукає нас вважати, що для надання повноти нашому існуванню необхідно якомога більше виділитися і відокремитися від «маси». Вивчення минулого підказує, що, ставши мислячим і частково (або цілком) звільнившись від матеріальних «пут», індивід починає жити сам для себе. Але через постійне розширення активності, матеріальної та інформаційної, на обмеженій поверхні Землі невблаганно зростає психологічний тиск (індивіди починають «штовхатися ліктями»), який щоразу викликає все більший і більший потенціал збудження в людському середовищі [10, с. 85].

Говорячи про інтелектуалізацію освіти, варто зазначити, що освіта є чинником підвищення інтелектуального рівня як економіки, так і суспільства загалом. Економічна успішність є результатом використання кваліфікованих кадрів і швидкого, своєчасного виявлення сприятливих ситуацій і вмілої організації ресурсів, необхідних для успішної роботи персоналу. Важливість знання, отриманого під час навчання, не нижче значущості фінансового або кадрового чинника. Тому для держави, що створює в даний час сприятливі умови для впровадження у виробництво наукомістких технологій і розвитку високотехнологічних галузей, надзвичайно актуальною є задача підвищення творчого й інноваційного потенціалу трудових ресурсів.

Інтелектуальність як якість передбачає компонент «знання». Знання як суспільний продукт має подвійну природу. З одного боку, знання, здобуті в процесі навчання, знайомлять слухача з основними законами розвитку та досягненнями людства в процесі еволюції. З іншого боку, ці знання є констатацією і квінтесенцією «відомого знання», «старим знанням» (за різними оцінками, за час навчання, тобто через 3–5 років, застаріває половина знань). Саме тому пов'язувати інтелектуалізацію праці лише з накопиченими в процесі навчання знаннями не зовсім правильно.

У цих умовах оновлення знань і умінь, підготовка і перепідготовка стають головними чинниками підвищення конкурентоспроможності індивіда, організації, нації. Не випадково дослідники заговорили про те, що в сучасному суспільстві на перший план виступає поділ людей на освічених

і неосвічених. Сучасний рівень розвитку техніки і технологій, у свою чергу, на перший план висуває вимогу високої кваліфікації і професіоналізму працівників [4, с. 130].

В основі будь-якої діяльності лежать два взаємно доповнюючі процеси: аналіз і синтез. І педагогічна діяльність не є винятком.

Аналіз передбачає розподіл цілісного об'єкта (процесу, програми тощо) на елементи (ланки), кожний з яких освоюється послідовно, ланцюжково. Кінцевою метою аналізу є відновлення цілісного сприйняття об'єкта, тобто синтез «ланцюжкових» знань, які були освоєні в процесі навчання, в єдине ціле. Цей процес відбувається з урахуванням якості сприйняття кожної ланки.

На етапі аналізу той, хто навчається, стикається з досить серйозною проблемою – похибками. Похибку варто розуміти як будь-яке хибне сприйняття. З математичної статистики відомо, що сумарна похибка, що виникає в ланцюжкових процесах (розрахунках), є мультиплікативною щодо похибок, які виникають в кожному ланцюжку окремо. Наприклад, за умови 60% правильного сприйняття знань у кожній окремій ланці, на трьох ланках синтезу ймовірність правильного сприйняття об'єкта ледве досягає 22% ($0,6^3 = 0,216$). Саме тому самому вчитися складно, навіть за наявності комп'ютерних навчальних програм. Адже будь-яке зростання похибки в будь-якій ланці може перешкодити безпомилковому відновленню (синтезу) сприйняття об'єкта. У цій ситуації необхідно, хоч і не достатньо, підключати вчителя (викладача, тренера, коуча), який має досвід, бачить важливі «деталі» і може підказати, як правильно сприймати матеріал у кожній ланці (зменшити похибку в кожному ланцюжку). У результаті той, хто навчається, отримує більш точний «дороговказ» у процесі сприйняття (навчання) нової інформації для більш точного синтезу. Наявність учителя ще і пришвидшує процес оволодіння навичками.

Отже, навчання ґрунтується на алгоритмі, який передбачає наявність «спостерігача» (вчителя, викладача, тренера, коуча). Швидкість та якість навчання зростає, якщо індивідууму вдасться створити «внутрішнього спостерігача», адже учень є водночас і тим, хто навчається, і тим, хто навчає. Навть більше, успіх оцінюється не за кінцевим результатом, а за правильністю процесу. Здатність, яка дозволяє дорослій людині створити «внутрішнього спостерігача», сприяє розвитку будь-яких нових навичок, зокрема і творчих.

Наступна проблема навчання – мотивація. На прикладі пікаперів (англ. *risk up – познайомитися (з кимось), поліпшуватися; сленг – спокусити*) було з'ясовано, що технологія спокуси насправді є ефективною лише тоді, коли об'єкт спокуси не опирається (не має нічого проти). Без внутрішньої згоди учня процесу навчання немає. Навчити неможливо, можливо тільки допомогти навчитися.

І найголовніше, одним зі складників сучасної освіти є необхідність дати сучасному індивідууму навички створення, розділення й управління інформаційними потоками: володіння навичками пошуку інформації та її перероблення, задіяння критичного аналізу з метою відфільтрування застарілих або перекожених (фейкових) змістів, вміння бачити (синтезувати) ціле в частині тощо. А для цього необхідні вдосконалення логічного апарату мислення, розвиток інтелектуальної сфери як однієї з основних базисних цінностей особистості, яка формує нинішній і майбутній соціум [12, с. 34].

Дослідження процесу інтелектуалізації в освіті – новий напрям у психологічній науці: по-перше, немає визначення цього поняття; по-друге, немає методологічних підходів до аналізу даного типу процесів; по-третє, немає інформаційно-статистичної бази для визначення цієї структури. Ми зараз не маємо показників, які можуть переконливо висвітлити такі моменти: як сприяти інтелектуальному розвитку суспільства, в якому дві третини вартості праці припадає на комунікації; як оцінити інтелектуальну структуру суспільства, напрям її розвитку та величини інтелектуальних змін.

На даному етапі варто перейти до результатів дослідження готовності до саморозвитку осіб, що перебувають на перенавчанні в Державній службі зайнятості України. Була обрана методика Т. Ратанова, Н. Шляхта «Готовність до саморозвитку» [7, с. 245]. У пілотажному дослідженні взяли участь 26 осіб, що перенавчаються на психолога, 18 з яких не мають вищої освіти взагалі (див. табл. 1). Водночас 16 осіб працюють, 4 – частково зайняті і 6 осіб не працюють. Вік досліджуваних – від 19 до 43 років.

Отже, після проходження тесту маємо такі результати. Отримані значення досліджуваних перенесли на графік: по горизонталі відкладається значення шкали «Хочу пізнати себе» (далі – ХПС), а по вертикалі – значення шкали «Могу саморозвиватися» (далі – МСР). За двома координатами зазначили на графіку точку, яка «потрапляє» в один із квадратів: А, Б, В, Г. «По-

трапляння» у квадрат на графіку – це один зі станів у даний час:

А – «можу самовдосконалюватися», але «не хочу знати себе»;

Б – «хочу знати себе» і «можу змінити»;

В – «не хочу знати себе» і «не хочу змінюватися»;

Г – «хочу знати себе», але «не можу себе змінити»;

На рис.1 видно, що середній показник у досліджуваних за шкалою МСР = 5, за ХПС = 3. Тому наші досліджувані потрапляють у квадрат «А». Досліджувані мають можливості до саморозвитку, але не мають бажання пізнати себе. У цьому разі треба поміркувати про необхідність починати в освоєнні професії із себе. Професіоналізм у будь-якій сфері досягається насамперед через знаходження свого індивідуального стилю діяльності. А це, як ми вже виявили, без самопізнання неможливо.

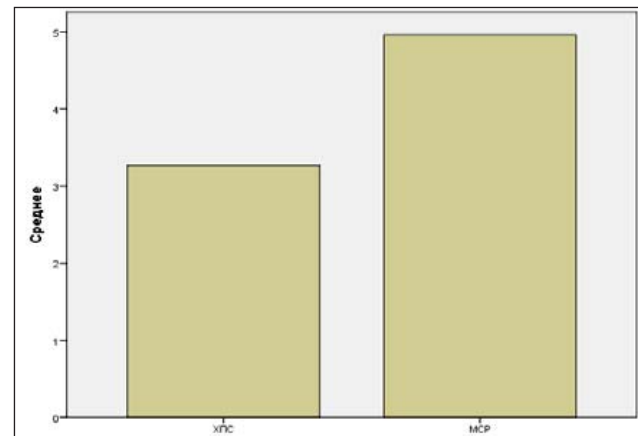

Рис. 1. Готовність до саморозвитку осіб, що перенавчаються

Цікаво також, що найнижчі результати за ХПС мають ті, хто немає освіти чи працює виконавцем (див. рис. 2). Керівні посади та творчі професії все ж таки вимагають бажання до самовдосконалення.

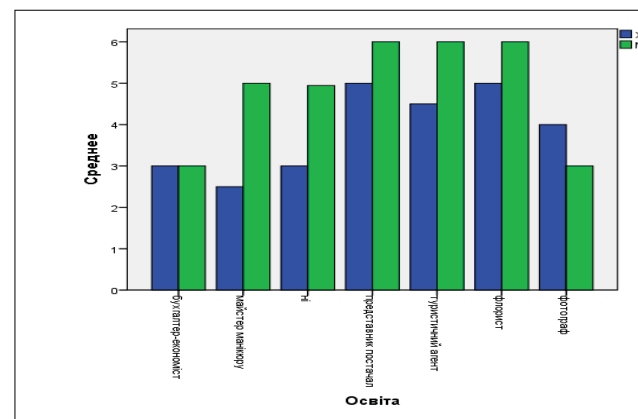

Рис. 2. Готовність до саморозвитку в осіб різних професій

Перед тим як перейти до висновків, варто також зосередитися на процесі інтелектуалізації інформаційної діяльності. Сьогодні вченими констатується безконтрольний і хаотичний вплив на людину інформаційних потоків, які здатні активно впливати на її свідомість, психічний та фізіологічний стани [3, с. 11]. Тому одним із головних пріоритетів суспільства має стати цілеспрямований процес інтелектуалізації, що є сукупністю організаційних, правових, економічних, соціальних, культурних та інших заходів як державних, так і недержавних інституцій, спрямованих на підвищення загального рівня освіченості, розумового, творчого, наукового, культурного потенціалу людини [6, с. 83]. Це реалізується поширенням і популяризацією інформаційно-комунікаційних технологій, а також їхнім якісним контентним наповненням і є основою для гармонійного та різнобічного розвитку особистості.

Висновки із проведеного дослідження.

1. Інтелектуалізація – проникнення інтелектуалізму в життя людей, насичення його розумовою діяльністю.

2. Тести інтелекту (IQ-тести) дозволяють відокремити мовний чи числовий інтелект, визначити інтелектуально-логічні й інтелектуально-евристичні здібності, які необхідні для певних видів зайнятості. Це дозволяє досліджувати структуру зайнятості і відповідність працівників робочим місцям залежно від їхнього інтелекту.

3. Головними перешкодами на шляху інтелектуалізованого розвитку соціально-економічної системи суспільства варто вважати проблеми інтелектуалізації персоналу, освіти та науки. Психологічні дослідження, пов'язані з функціонуванням виробничої сфери соціально-економічних систем суспільства, є необхідним чинником, який дозволить розв'язати одну з найважливіших задач її (соціально-економічної системи) інтелектуалізації, а саме: здатність управлінського персоналу ухвалювати рішення щодо створення, поширення та впровадження нових техніко-технологічних і організаційних знань.

4. В епоху масової інтелектуалізації суспільної діяльності важливе володіння навичками пошуку інформації та її перероблення, задіяння критичного аналізу з метою відфільтрування застарілих або перевернутих (фейкових) змістів, вміння бачити (синтезувати) ціле в частині.

5. Робота психолога в галузі освіти полягає у визначенні рівня мотивації та здатності індивіда до створення «внутрішнього спостерігача». З'ясування впливу на мотивацію до саморозвитку внутрішніх і зовнішніх чинників, як-от: рівень і тип освіти, рівень матеріального забезпечення, вік, стать.

Перспективи подальших досліджень полягають у пошуку й уважному аналізі чинників особистісного розвитку людини в процесі її перенавчання. Передбачається також, що заявлені чинники допоможуть, у свою чергу, розробити мотиваційну програму для покращення професійного й особистісного розвитку осіб, які звернулися до Державної служби зайнятості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Айзенк Г. Узнай свой коэффициент интеллекта. Б. м.: Ай Кью, 1993. 170 с.
2. Аналітична інформація державної служби зайнятості України у 2017 р. URL: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=401365>.
3. Андрусишин Б. Права і свободи людини в умовах ризиків інформаційного суспільства. Філософські та суспільно-правові проблеми становлення і розвитку інформаційного суспільства: матеріали круглого столу (Київ, 20 березня 2013 р.). К., 2013. С. 11–17.
4. Блинов А. Образование как условие модернизации государства. Современные наукоёмкие технологии. 2010. № 12. С. 130–131.
5. Копенкина И. Необходимость воспроизводства высококвалифицированных специалистов в условиях современного общества. Актуальные проблемы экономики предпринимательства: сб. науч. тр. Воронеж, 2001. С. 232–234.
6. Поперечнюк В. Інтелектуалізація сучасного суспільства: проблеми та перспективи. Інформація і право. 2013. № 3 (9). С. 83–90.
7. Ратанова Т., Шляхта Н. Психодиагностические методы изучения личности: учебное пособие. Москва: МПСИ; Флинта, 1998. 264 с.
8. Сем'янчук П. Інтелектуалізація праці у стратегії зростаючої економії від масштабу виробництва. Світ фінансів. 2008. № 3 (16). С. 37–46.
9. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. Білодіда. Інститут мовознавства АН УРСР. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 4. С. 36.
10. Тейяр де Шарден Пьер. Феномен человека. Перевод и примечания Н. Садовского. М.: Прогресс, 1965. С. 85. URL: <http://psylib.org.ua/books/shard01/index.htm>.
11. Уотермен Р. Фактор обновления: как сохраняют конкурентоспособность лучшие компании. М.: Прогресс, 1998. С. 18.
12. Шилина Н. Інтелектуалізація вищого образования как императив XXI ст. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2015. № 63. С. 34–42.